

Nieuwe Wegen

Nota Leefbaarheid & Bevolking 2014-2018

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting	3
Hoofdstuk 1: Samenhangend leefbaarheidsbeleid	4
1.1 Vertrekpunten leefbaarheidsbeleid	4
Hoofdstuk 2: De veranderende samenleving en de betekenis voor Zeeland	6
2.1 Demografische ontwikkelingen in Zeeland	7
2.2 Schaalvergroting	7
2.3 Digitalisering	9
2.4 De verhouding verzorgingsstaat en burgerparticipatie	9
2.5 Andere tijden, andere diensten, andere voorzieningen	9
Hoofdstuk 3: Maatschappelijke effecten en doelen van beleid	11
3.1 Belang, rol en inzet	11
3.2 Goede kwaliteit van het wonen en de woonomgeving	12
3.3 Goede kwaliteit van voorzieningen en goede bereikbaarheid van voorzieningen en werk	16
3.4 De zelfstandig Zeeuw: redzaam en actief in netwerken	21
Hoofdstuk 4: De aanpak, de instrumenten en het financieel kader	24
4.1 Wat gaan we doen	24
4.2 Financieel kader	24
Bijlage: Ontwikkelingen in samenleving en sectoren	26

In ons provinciehuis zijn we in het bezit van een oude Blaeu-atlas. Een prachtig tijdsdocument. De 'atlas maior' illustreerde hoe de kennis van de wereld door ontdekkingsreizen en handelscontacten was toegenomen in de 17e eeuw. Blaeu bracht met zijn kaarten de wereld dichterbij. Hij deed dat op verbluffend ingenieuze en ambitieuze wijze.

Voor u ligt de nota Nieuwe Wegen. Het zou zomaar de titel geweest kunnen zijn van een atlas in de 17e eeuw. Via Nova zou het dan worden. Ook Nieuwe Wegen heeft de pretentie en ambitie om de wereld dichterbij te brengen en positief te beïnvloeden. De wereld waarin het goed wonen, werken en leven is. Want dat zijn de kaarten die we uitwerken in de nota Nieuwe Wegen: de Zeeuw in relatie tot zijn directe woonomgeving, de Zeeuw in relatie tot de dingen die hij nodig heeft (voorzieningen) en de Zeeuw die zelf bezig is zijn eigen omgeving te beïnvloeden en vorm te geven. Gelukkig dat voor die zaken heel vaak geen overheid nodig is.

De Provincie erkent dat er op het gebied van leefbaarheid enorm veel door partijen wordt gedaan. Niet in de laatste plaats door burgers zelf. De vraag is of de provinciale overheid dan nog iets kan doen aan de leefbaarheid voor haar inwoners. Het antwoord daarop is tweeledig. We voelen ons verantwoordelijk voor een basiskwaliteit van goed wonen, goede zorg, goed onderwijs en bereikbare voorzieningen. Een basis voor goed leven. Een tweede belang dat we erkennen is het unieke van onze provincie. We zijn een provincie met een sterke identiteit. En veel Zeeuwen zijn daar trots op. We zijn een land in zee. Dat willen we behouden en

versterken. En dat gaat niet vanzelf. Zeker kijkend naar de veelheid van uitdagingen die op ons afkomen, waarbij de demografische veranderingen het meest urgent in het oog springen. Vanuit deze belangen willen we met Nieuwe Wegen partijen uitdagen om nieuwe wegen te bewandelen. Door uit te vinden en te experimenteren. Door te investeren in kennis. Door samen te werken vanuit een gedeeld belang: het belang voor Zeeland. Met nieuwe wegen willen we uitdagen om verder te kijken dan de eigen sector. In onze samenleving van netwerken kunnen we met elkaars kracht het collectief versterken. Ik hou niet van het woord 'moeten', maar er is feitelijk ook geen keuze. Door juist verbindingen aan te gaan met partijen die niet in ons logische netwerk zitten. De Provincie wil die ambitie graag realiseren vanuit de bescheiden houding dat de realisatie van de geschetste doelstellingen van deze nota sterk afhangt van anderen. Het hangt af van de inbreng van mede-overheden, vooral gemeenten. Maar niet minder van de inbreng van Zeeuwse partijen in de zorg, het bedrijfsleven, het onderwijs en vele andere partijen. Binnen en buiten Zeeland.

We willen nieuwe wegen verkennen en op gang brengen op diverse manieren, zoals te lezen in deze nota. Niet als doel op zich. Maar voor een Zeeland waar het goed wonen, werken en leven blijft voor alle Zeeuwen en haar gasten!

De Blaeu-atlas ligt veilig achter gesloten deuren in de Abdij. Een kostbaar stuk. De atlas Nieuwe Wegen, of Via Nova, is een nieuw tijdsdocument. Het college heeft de bescheiden verwachting en ambitie dat de kaarten die erin staan afgedrukt een mooi hulpmiddel zijn in de route die we, gezamenlijk, gaan afleggen de komende vier jaar.

George van Heukelom
Gedeputeerde

Samenvatting

In Zeeland is het goed leven. Dat willen we in de toekomst zo houden en liefst nog versterken.

Dat gaat niet vanzelf. De samenleving verandert. En er verandert veel tegelijkertijd: de bevolkingsontwikkeling, schaalvergroting, digitalisering, de ontwikkeling naar redzame burgers en de veranderde behoefte van mensen om werk, zorg en vrije tijd op elkaar af stemmen. We realiseren ons dat deze veranderingen vaak autonoom en structureel van aard zijn. Tegelijkertijd biedt het kansen om beleid op een andere manier te organiseren en te vernieuwen. De opgave is om de veranderingen te begeleiden en te benutten. Niets doen is geen optie en juist als Provincie Zeeland willen we inspireren en op zoek gaan naar nieuwe wegen.

De Provincie Zeeland wil inzetten op samenhang in de opgaven. De toegevoegde waarde van de Provincie ligt vooral in het vermogen om op het bovenlokale en (inter-)regionale niveau een sector overstijgende en verbindende rol te spelen. Daarom kiezen we voor een samenhangend en integraal leefbaarheidsbeleid. Vertrekpunt is de vraag of er een goede match is tussen de leefomgeving en de behoeften van de inwoners van Zeeland. We doen dat vanuit twee belangen. Allereerst heeft de Provincie Zeeland een belang bij een goede basiskwaliteit van het Zeeuws vestigingsklimaat op de terreinen wonen, werken en leven. En ten tweede hebben we belang bij een goed en ook onderscheidend aanbod op de provinciale schaal van Zeeland. Vanuit de analyse van de maatschappelijke ontwikkelingen werken we het leefbaarheidsbeleid uit in drie samenhangende maatschappelijke effecten:

- Goede kwaliteit van het wonen en de woonomgeving
- Goede kwaliteit van voorzieningen en goede bereikbaarheid van voorzieningen en werk
- De zelfstandige Zeeuw: redzaam en actief in netwerken

Per effect benoemen we een provinciale inzet. De sleutelwoorden daarbij zijn: Structuur, Top met Zeeuwse identiteit, Innovatieve projecten, Provinciale schaal. Samen te vatten onder de noemer STIP.

Doelen en inzet samen vormen onze agenda. Daarmee gaan we verbinding zoeken. Het leggen van verbindingen zien we als onze corebusiness: verbindingen tussen sectoren, verbindingen tussen instellingen, verbindingen tussen regio's, verbindingen met de rest van Nederland, Vlaanderen en Europa. Op zoek naar nieuwe wegen. We werken soms op regionaal en soms juist op provinciaal niveau en we gebruiken wisselende instrumenten: wettelijke instrumenten, onze subsidiekaders, onze menskracht, of soms juist alleen de weg van de verleiding. Dat hangt af van het specifieke onderwerp. We hebben daarbij beperkte financiële middelen tot onze beschikking. We maken concrete afspraken en allianties met partijen die een belang en een rol hebben bij de uitvoering van onze agenda. We leggen deze afspraken vast in arrangementen op minimaal regionaal niveau.

Hoofdstuk 1: Samenhangend leefbaarheidsbeleid

In Zeeland kun je heerlijk uitwaaien aan het strand na je werk. Hier voel je de historie. Prachtige historische dorpjes en steden, robuuste boulevards. En overal water en ruimte. Dat is waarom je hier wil wonen en leven. Zeeland is ook een prachtige provincie om je vakantie te beleven. De zon, de zee, het strand, lekker eten, ontspanning, festivals en evenementen. Ook als inwoner ben je voor je gevoel soms op vakantie in eigen provincie. Hier wil je je kortom vestigen of op vakantie terug komen.

Met dit Zeeland willen we ons profileren. Dat gaat echter niet vanzelf. De samenleving verandert in snel tempo. Een ingrijpende ontwikkeling waarmee Zeeland geconfronteerd wordt, is die van de veranderingen in de bevolkingssamenstelling: steeds meer oudere mensen, steeds minder jongeren en werkenden. Dat is een gegeven. Deze ontwikkeling vraagt wel om verandering, om aanpakken. Niets doen is geen optie. Niets doen leidt tot ontwikkelingen die afbreuk doen aan het beeld van Zeeland als plek waar het goed leven, werken en recreëren is. De Provincie Zeeland¹ ziet het gewenste veranderingsproces als een kans om meer kwaliteit van leven te realiseren. Nu investeren in de dingen die belangrijk zijn zorgt ervoor dat Zeeland ook in de toekomst prachtig is. Het gaat om begeleiden en niet om bestrijden van de veranderingen. Het gaat om het vinden van nieuwe wegen die anders lopen dan we gewend zijn.

1.1 Vertrekpunten leefbaarheidsbeleid

In deze nota zetten we in op leefbaarheid als belangrijk onderdeel van het fundament van het Zeeuws vestigingsklimaat. Met

leefbaarheid bedoelen we de mate waarin de leefomgeving aansluit bij de behoeften van de mens. De basis voor ons leefbaarheidsbeleid ligt in de volgende vertrekpunten:

- Het draait om een goed vestigingsklimaat.
- Daarbinnen gaat het om de mens en zijn omgeving: goed wonen, werken en leven.
- Leefbaarheidsbeleid is samenhangend en integraal.

“Het toekomstperspectief voor Zeeland legt de focus op de kwaliteit van leven. Het is in 2040 de reden om in Zeeland te willen leven, wonen, te werken en te recreëren. En voor bezoekers is de Zeeuwse kwaliteit van leven de reden om bijvoorbeeld in een zelf-bestuurbare auto de bestemming Zeeland te kiezen.”

Uit de visie van de Staten van Zeeland 2040

Goed vestigingsklimaat

Centraal in het provinciaal beleid is de focus op economische ontwikkeling. Hiervoor is het van belang dat het fundament van ons vestigingsklimaat op orde is. Het vestigingsklimaat omvat verschillende economische factoren zoals acquisitie, ruimte voor bedrijfsvestiging en ICT. Die thema's krijgen expliciet aandacht in ons economisch en ruimtelijk beleid. Maar dat is niet alles. Leefbaarheid is een minstens zo belangrijk aspect van het vestigingsklimaat. In deze nota wordt ingezet op leefbaarheid als belangrijk onderdeel van het fundament van het Zeeuws vestigingsklimaat.

1. Als Provincie met een hoofdletter geschreven wordt bedoelen we het provinciaal bestuur, de 'regering van Zeeland'. Met een kleine letter, dus provincie, bedoelen we het gebied Zeeland waar je woont.

Nieuwe Wegen Nota Leefbaarheid & Bevolking 2014-2018

De mens en zijn omgeving: goed wonen, werken en leven

Met het vestigingsklimaat als ankerpunt stellen we in deze nota de vraag centraal:

Welke behoeften hebben mensen op de terreinen wonen, werken en leven? In onze andere provinciale beleidsnota's vertrekken we vanuit het sectorale belang van bijvoorbeeld woningmarkt, arbeidsmarkt of het mobiliteitsbeleid. Ons vertrekpunt nu is de vraag welke behoeften (potentiële) inwoners² van Zeeland hebben als het gaat om wonen, werken en leven.

Samenhang en integraal

Investeren in de leefbaarheid van Zeeland gaat feitelijk om investeren in alle zaken die van belang zijn voor (potentiële) inwoners van Zeeland. Om de leefbaarheid van Zeeland positief te beïnvloeden, de gevolgen van bevolkingsontwikkeling goed te begeleiden en kansen van andere ontwikkelingen te benutten, is het niet voldoende in te zetten op afzonderlijke factoren of ontwikkelingen. De Provincie Zeeland wil inzetten op samenhang in de opgaven. De toegevoegde waarde van de Provincie ligt vooral in het vermogen om op het regionale en provinciale niveau een sector overstijgende en verbindende rol te spelen. Een verschuiving van specifiek sociaal beleid naar integraal, leefbaarheidsbeleid.

Deze nota beschrijft ten dele nieuw beleid. Maar het borduurt tegelijkertijd voort op al in gang gezet beleid vanuit onze andere beleidsnota's: de Cultuurnota; het Omgevingsplan, het PVVP en de Economische Agenda. Kern van onze aanpak is dat we het al bestaande beleid met dit nieuwe leefbaarheidsbeleid gezamenlijk via een programmatische wijze tot uitvoering brengen.

Het omgaan met veranderingen die op ons afkomen is een kwestie van de lange termijn en niet van een paar jaar. Daarom is de looptijd van deze nota 2014 tot en met 2018, gelijk aan die van het Integraal Omgevingsplan.

2. Met inwoners van Zeeland bedoelen we ook onze tijdelijke inwoners: de toeristen

Hoofdstuk 2: De veranderende samenleving en de betekenis voor Zeeland

De samenleving is aan het veranderen, en daarmee veranderen ook de behoeften van de mens. De mate waarin de omgeving zich aanpast aan deze veranderde behoeften is een weerslag van de mate van leefbaarheid (wonen, werken, leven). Er springen vijf ontwikkelingen uit die relevant zijn voor de leefbaarheid van Zeeland. Deze vijf hebben onderlinge verbanden en versterken elkaar. In de bijlage zijn ze uitgebreider toegelicht. De demografische ontwikkeling noemen we als eerste, dat is geen willekeurige keuze. Voor Zeeland is deze ontwikkeling een verandering

van formaat. Het is een gegeven die alle andere ontwikkelingen weer versterkt. De onderlinge samenhang lichten we hierna toe. We onderscheiden achtereenvolgens de volgende vijf ontwikkelingen.

- Demografische ontwikkelingen in Zeeland
- Schaalvergroting
- Digitalisering
- De spanning op verzorgingsstaat en burgerparticipatie
- Andere tijden, andere diensten, andere voorzieningen

2.1 Demografische ontwikkelingen in Zeeland

In veel gebieden van Zeeland daalt de bevolkingsomvang, soms al decennia, soms nog maar kort. Belangrijk in de daling van de omvang is vooral ook de afname van de groep 30-60 jarigen. De beroepsbevolking blijft op korte termijn nog stabiel door de verhoging van de arbeidsparticipatie, maar na 2020 zal het afnemen.

Bij de demografische ontwikkelingen geldt wel dat regionale verschillen groot zijn. Dit heeft enerzijds te maken met verschillen in geboortecijfers maar ook in de migratierichting: de trek naar de stad is ook in Zeeland merkbaar, waarbij grote steden profiteren maar ook centra van grote dorpen. Verder is er een trek naar stedelijke gebieden buiten Zeeland. De recente migratiegolf van Belgen naar Zeeuws-Vlaanderen lijkt de bevolkingsdaling in Zeeuws-Vlaanderen flink af te remmen maar niet in die omvang dat de daling wordt opgeheven.

Een andere demografische ontwikkeling is de sterke vergrijzing in heel Zeeland; het aantal inwoners tussen 60 en 80 jaar neemt sterk toe. Op termijn krijgen we te maken met een verdubbeling van het aantal 80-plussers. Ook is er sprake van ontgroening: het aantal inwoners onder de 18 jaar daalt.

Invloed op wonen, werken en leven in Zeeland

- We zien dat er in Zeeland geen goede balans is in de vraag en het aanbod van woningen. De vraag naar geschikte woningen voor ouderen overstijgt het aanbod. Gecombineerd met het thema van de verzorgingsstaat/burgerparticipatie wordt ook duidelijk dat in Zeeland een grote vraag bestaat naar een woning waar zorg geleverd kan worden, in een omgeving waar in diensten beschikbaar/bereikbaar zijn.

- De arbeidsmarkt in Zeeland vergrijsd en omdat het migratiesaldo van dertigers niet meer positief is, daalt de beroepsbevolking. De dubbele vergrijzing heeft een stijging in vraag van verzorging en verpleging tot gevolg en een stijging in de werkgelegenheid in de zorg en dienstverlening.
- De ontgroening betekent een daling van het aantal leerlingen in basis en voortgezet onderwijs.
- Samen met de ontwikkelingen in bijvoorbeeld schaalvergroting en digitalisering (worden hierna toegelicht) ontstaat er een stapeffect en leegstand in het vastgoed van zorg, onderwijs en detailhandel.
- De dubbele vergrijzing gecombineerd met het steeds langer zelfstandig wonen brengt eenzaamheid met zich mee.

2.2 Schaalvergroting

Ook in Zeeland manifesteert zich een opschaling in de organisatie van zorg, onderwijs, dienstverlening etc. Er is een bepaalde 'massa' nodig om zaken nog exploitabel te houden. Het dalend aantal leerlingen in het basis-, voortgezet- en beroeps onderwijs versterken de problemen die een dunbevolkte, uitgestrekte provincie sowieso al had met exploitatie van onderwijs- of kindvoorzieningen. Ook voor goede ziekenhuiszorg is voor het hebben van specialisaties volumen van patiënten noodzakelijk. In sommige streken van onze provincie zorgt het toerisme voor meer 'volume' en dus draagvlak onder diverse voorzieningen. Maar ook in de meer toeristische gebieden is het vaak niet meer mogelijk een basisschool of een dorpshuis in stand te houden. Daar waar de toeristen niet komen, is ook de supermarkt of pinautomaat een voorziening die gaat verdwijnen.

Zo ontstaat de situatie dat de lokale, gemeentelijke schaal steeds vaker een regionale schaal wordt. Planningen van woningbouw,

Hoofdstuk 2: De veranderende samenleving en de betekenis voor Zeeland

bedrijventerrein of voortgezet onderwijs bijvoorbeeld, zijn steeds meer en vaker een kwestie van regionale afstemming. Andere zaken als hoger onderwijs, ziekenhuiszorg, top culturele voorzieningen etc. vragen om een minstens provinciale schaal.

Invloed op wonen, werken en leven in Zeeland

- Woningbouwafspraken worden regionaal.

- Er ontstaat een versterkend effect op de trek naar stedelijke concentraties.
- Fysieke afstand tot werk steeds groter, werken in eigen kern steeds zeldzamer.
- Opschaling aanbod in zorg, detailhandel, onderwijs.
- Fysieke afstand tot voorzieningen wordt steeds groter.

2.3 Digitalisering

We hebben de afgelopen twintig jaar een digitale revolutie mee-gemaakt. Twintig jaar geleden hadden we nog lang niet allemaal een computer in huis en was pinnen nog iets nieuws. Nu kan praktisch geen enkel huishouden nog zonder internet. Bovendien nemen we internet de hele dag met ons mee via onze telefoon. We hebben veel meer contacten hierdoor, we hebben toegang tot informatie, we kunnen 's avonds en in het weekend nog boodschappen doen, we kunnen zorg op afstand krijgen etc. Duidelijk is dat de mogelijkheden enorm zijn en het is moeilijk voorspellen hoe ver we bijvoorbeeld over tien jaar zijn met ICT toepassingen.

Invloed op wonen, werken en leven in Zeeland

- Voor het wonen met zorg betekent ICT een verrijking. In plaats van moeten verhuizen kunnen we nu digitale alarmering arrangeren. Of zorg op afstand.
- We kunnen meer thuis werken en de fysieke afstand tot werk wordt minder belangrijk. Ook in de trein is er internetverbinding, dus ook tijdens het reizen kan er gewerkt worden.
- Door het internetshoppen hoeven we minder te reizen. We kunnen veel zaken digitaal afhandelen en hoeven er niet meer fysiek naartoe.
- In samenhang met schaal en demografie ontstaat er zichtbare leegstand in detailhandel.

2.4 De verhouding verzorgingsstaat en burgerparticipatie

Na de tweede wereldoorlog heeft Nederland stap voor stap een verzorgingsstaat opgebouwd. Een staat waarin mensen verzekerd worden voor inkomensverlies door ouderdom, ziekte of arbeidsongeschiktheid. Een staat waarin zorg geboden wordt voor iedereen gelijk. Tegelijkertijd heeft Nederland ook een geschiedenis of traditie van burgerparticipatie. Vergeleken met

de rest van Europa kent Nederland een hoog aantal vrijwilligers in diverse sectoren en bovendien relatief veel mantelzorgers. Verzorgingsstaat en burgerparticipatie staan altijd in een zeker verband tot elkaar.

Door de steeds stijgende kosten wordt de laatste tien jaar de mate van verzorging en verzekering stap voor stap verlaagd en afgebouwd. Zorg is door de (hogere) eigen bijdragen en duurdere aanvullende zorgverzekering niet meer voor iedereen betaalbaar. Steeds meer zorg gebeurt thuis in plaats van binnen de muren van een instelling (extramuralisering). Daarom wordt nu ook de woonomgeving steeds belangrijker: mensen met een zorgvraag wonen niet meer decentraal in een instelling, maar midden in dorp of wijk. Tegelijkertijd organiseren veel meer mensen zelf hun zorg, hun wonen, hun verzekering, hun diensten, zowel individueel als samen. Internet maakt hier ook veel mogelijk en er ontstaan verschillende 'communities' van mensen. Er zijn grenzen aan redzaamheid. Niet iedereen is zelfredzaam.

Invloed op wonen, werken en leven in Zeeland

- Mensen willen zo lang mogelijk zelfregie.
- Mensen willen meer maatwerk in hun woningen en meer invloed op hun directe woonomgeving.
- Er ontstaan zorgcoöperaties, informele zorgnetwerken, burenhulpcentrales etc.
- Meer druk op mantelzorg door verlaging zorgaanpakken.
- Meer zorg thuis geeft meer nadruk op aanwezigheid/bereikbaarheid van diensten in woonomgeving.

2.5 Andere tijden, andere diensten, andere voorzieningen

Ons hoge welvaartsniveau – gecombineerd met een dalende beroepsbevolking – vraagt hoge arbeidsproductiviteit en stelt hoge eisen aan openingstijden, combineren van werk en zorgtaken, verbinden van verschillende functies in dienstverlening etc.

Hoofdstuk 2: De veranderende samenleving en de betekenis voor Zeeland

Het traditionele tijdsvenster – van 9 tot 5 – past soms niet meer goed. We moeten op onregelmatige tijden werken en bovendien geeft internet ons een 24-uurs economie.

Invloed op wonen , werken en leven in Zeeland

- Er komt steeds meer aanbod en vraag naar gebouwen/plekken waar verschillende diensten/funcities (zorg, onderwijs, detailhandel) gezamenlijk of gecombineerd worden aangeboden.

- Er komt steeds meer vraag naar ruimere openingstijden.
- Steeds meer flexibele arbeidstijden en thuiswerk op diverse tijden.
- Zwaar belaste mantelzorgers.

We weten nu hoe de beschreven sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen van invloed zijn op het wonen, werken en leven in Zeeland. Dit vormt de basis voor onze gewenste maatschappelijke effecten en beleidsdoelen in het volgende hoofdstuk.

Hoofdstuk 3: Maatschappelijke effecten en doelen van beleid

In hoofdstuk 1 'Samenhangend leefbaarheidsbeleid', hebben we toegelicht dat leefbaarheidsbeleid gaat over de match tussen de mens en zijn omgeving. In het vorige hoofdstuk hebben we toegelicht welke sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen invloed hebben op die behoeften en op het vestigingsklimaat. De optelsom van hoofdstuk een en twee leidt tot het formuleren van drie gewenste maatschappelijke effecten voor het leefbaarheidsbeleid van Zeeland.

1. Goede kwaliteit van het wonen en de woonomgeving.
Een aantrekkelijk woonklimaat is cruciaal voor de ervaren leefbaarheid en daarmee ook cruciaal voor ons vestigingsklimaat.
2. Goede kwaliteit van voorzieningen en goede bereikbaarheid van voorzieningen en werk.
Zeeuwen en toeristen moeten een beroep kunnen doen op kwalitatief goede basisvoorzieningen. De afstanden in Zeeland zijn groot. Door de verschillende ontwikkelingen wordt de afstand naar voorzieningen en werk steeds groter. Fysieke en digitale bereikbaarheid van voorzieningen en werk wordt cruciaal.
3. De zelfstandige Zeeuw: redzaam en actief in netwerken.
In de toekomst gaan we naar een netwerksamenleving, waarbij burgers geacht worden meer zelfredzaam te zijn en tegelijk ook in (sociale) netwerken gezamenlijk redzaam te zijn. Collectieve redzaamheid schept vaak nieuwe diensten en voorzieningen. Niet voor elke burger is deze redzaamheid vanzelfsprekend.

In paragraaf 3.2, 3.3 en 3.4 benoemen we onder ieder maatschappelijk effect specifieke doelen en beschrijven we onze inzet hier-

voor. Maar eerst formuleren we in de volgende paragraaf ons belang, onze rol en beschrijven we de aard van onze inzet.

3.1 Belang, rol en inzet

Twee belangen: basis en top

De match of onbalans tussen leefomgeving en mens wordt manifest op de lokale schaal. Zo speelt leegstand en verpaupering van woningen zich af in het dorp of de wijk. Maar het totaalbeeld aan leegstand en verpaupering gaat verder dan de

Hoofdstuk 3: Maatschappelijke effecten en doelen van beleid

lokale schaal en is bedreigend voor de basiskwaliteit van de woonomgeving van heel Zeeland. De Provincie neemt geen taken van anderen over en gaat niet op de stoel van anderen zitten. Voor de leefbaarheid van Zeeland is het van belang dat de provincie beschikt over een basiskwaliteit van goede zorg, goed onderwijs, goede sport en cultuurvoorzieningen en een goed ziekenhuis. Een basis voor goed leven in onze provincie. Samen met gemeenten en organisaties hier invulling aangeven is ons eerste belang.

Een tweede belang is het belang van topvoorzieningen in Zeeland. Wij zien de noodzaak om te investeren in de specifiek onderscheidende kwaliteiten van Zeeland. Enerzijds om ons vestigingsklimaat te onderhouden en te versterken. Maar ook, of juist, omdat onderscheidende Zeeuwse voorzieningen mensen de ervaring geeft dat de Zeeuwse identiteit er één is om trots op te zijn. Een belangrijke factor voor de ervaren leefbaarheid.

Onze rol

Vanuit de twee beschreven belangen heeft de Provincie verschillende rollen. Soms is onze rol dat we vraagstukken op de agenda zetten en anderen inspireren. Soms brengen we partijen bij elkaar en leggen we verbindingen. De te kiezen rol hangt af van het thema, maar ook van de fase waarin het zich bevindt. Kenmerkend is dat onze rol dus niet vastligt, maar wisselt.

Onze inspanningen: STIP

Als Provincie hebben we de beschikking over instrumenten die anders zijn dan die van onze partners. Als we kijken waar we onze inspanningen op richten onderscheiden we vier typen inspanningen:

Structuur

Of het nu gaat om kwaliteit en bereikbaarheid voorzieningen of

aanpassingen woningmarkt, we zullen altijd zoeken naar inspanningen die gericht zijn op een structurele inbedding. Vanuit dit perspectief zetten we in op (beleids)ontwikkeling door middel van structuurverandering, procesvernieuwing, kennisontwikkeling en kennisdeling.

Top met Zeeuwse identiteit

Wij vinden het belangrijk steeds op zoek te gaan naar het onderscheidende van Zeeland, de Zeeuwse identiteit, en in te zetten op Zeeuwse 'topvoorzieningen' die aansluiten bij die identiteit en een uitstraling hebben naar de rest van Zeeland.

Innovatieve projecten

Zeeland heeft innovatie nodig. Experimenteren is hierbij de insteek omdat dit nu eenmaal hoort bij leren uit innovatie. Juist als Provincie kunnen wij innovatie stimuleren om zo leerervaringen te bevorderen, en kennis te ontwikkelen en te delen.

Provinciale schaal

We hebben een agenda op het provinciale schaalniveau: we zetten ons in voor de basiskwaliteit van voorzieningen op het schaalniveau van de provincie. We lobbyen daarvoor en zetten ons in voor een goede kwaliteit. Bijvoorbeeld: ziekenhuiszorg of rijksdiensten.

Samengevat vormen deze vier onze STIP inzet. In de volgende paragraaf beschrijven we onze inzet voor iedere doelstelling.

3.2 Goede kwaliteit van het wonen en de woonomgeving

De analyse

Voor de leefbaarheid is wonen een belangrijk element. Het is belangrijk is dat de woning nu én in de toekomst voldoet aan de behoefte van de (toekomstige) bewoners. Er is echter in

Zeeland meer en meer een onbalans aan het ontstaan tussen de kenmerken van de huidige woningvoorraad en de behoeften van de huishoudens. De verwachting is dat naar de toekomst toe deze situatie verergert. Dit betekent leegstand.

Leegstand is van negatieve invloed op het perspectief dat mensen hebben op hun directe woonomgeving. We hebben vastgesteld dat, ingegeven door de geschetste ontwikkelingen, voor alle relevante sectoren sprake is van zowel een kwalitatieve als een kwantitatieve onbalans. Bij autonome ontwikkeling wordt deze onbalans alleen maar groter. Een kleine opsomming van wat er in Zeeland op dit gebied aan de hand is:

- **Basisonderwijs:** In heel Zeeland was in 2011 ruim 250.000 m² huisvesting beschikbaar. Wanneer er niets gedaan wordt, loopt de leegstand op naar 27% van het totale oppervlakte in 2023, ruim 67.000 m².
- **Wonen:** de gemiddelde woningleegstand bedraagt 6,2%, het hoogste percentage van Nederland. Een (frictie)leegstand van 2 à 3% wordt als 'gezond' beschouwd.
- **Zorg:** Het ING Economisch Bureau verwacht een halvering van de huidige omvang van het aantal plaatsen in 2025. De verwachte overcapaciteit is waarschijnlijk tijdelijk. Vanaf 2030 neemt het aantal 80-plussers veel harder toe en ontstaat een toenemende vraag naar voldoende geschikte woningen voor senioren.
- **Cultureel erfgoed:** Leegstand van monumentale gebouwen/cultureel erfgoed is actueel. Het aantal leegkomende gebouwen in ons land groeit gestaag. Verwacht wordt dat in de komende jaren bijvoorbeeld tientallen kerkgebouwen hun functie verliezen en leeg komen te staan.
- **Detailhandel:** De leegstand in Zeeland is momenteel gemiddeld 7%. Dit is een gevolg van toevoeging van winkelruimte aan de markt en afname van de verkoop via fysieke winkels. De verwachting is dat op termijn gemiddeld 30% van het

Hoofdstuk 3: Maatschappelijke effecten en doelen van beleid

winkelbestand zal verdwijnen. Als de winkelpanden geen nieuwe functie krijgen of worden gesloopt, vertaalt dit zich in leegstand.

Deze ontwikkelingen geven aan dat er een forse vastgoedopgave ligt. Deze wordt de komende jaren steeds indringender en zal ten koste gaan van de kwaliteit van de woonomgeving. Door het rijksbeleid wordt wonen en zorg meer en meer van elkaar gescheiden. Dit leidt tot meer zorgbehoefte buiten de muren van een instelling en dus tot meer behoefte aan zorg in een reguliere woning. Omdat verwacht wordt dat mensen langer thuis blijven wonen, wordt een vitale leefomgeving nog crucialer. Vitaal in de zin dat er ruimte is voor groen, maar ook voor ontmoeting. Een veilige omgeving, met bereikbare en kwalitatieve voorzieningen.

De opgave

De onbalans in de woningmarkt zal met niets doen alleen maar verslechteren. Het woonbeleid van de Provincie Zeeland is er dan ook op gericht om mee te helpen die onbalans te verkleinen. Dit gebeurt door opknappen en slopen van woningen te stimuleren, te stimuleren dat woningen worden gebouwd waar wél behoefte aan is én dat plannen worden geschrapt waar géén behoefte aan is.

De aantrekkelijkheid van de woonomgeving staat onder druk door een heel duidelijke bedreiging: structurele leegstand van beeldbepalende gebouwen. Leegstand heeft onder andere direct effect op de ervaren leefbaarheid en het gevoel van veiligheid. Bovendien heeft het ook financieel economische effecten: waardevermindering van gebouwen in de omgeving, kapitaalvernietiging en hogere kosten voor herstel etc.

Een aantrekkelijke en vitale woonomgeving is een omgeving die als herkenbaar, prettig, schoon en veilig wordt ervaren,

zodat mensen er graag wonen, werken, verblijven en bovendien uitnodigt tot gezond gedrag. Dan gaat het over (het gevoel van) veiligheid, de aan- of afwezigheid van groen, de mogelijkheid van ruimte voor ontmoeting, spelen en bewegen, en de nabijheid en bereikbaarheid van voorzieningen.

Voor de ervaren leefbaarheid is bovendien van belang dat dit niet alleen de directe woonomgeving is, maar ook de bredere omgeving weegt mee in het oordeel van mensen. Mensen bewegen zich immers niet alleen in de kern of de wijk. De match tussen de inwoner en zijn omgeving is mede afhankelijk van de positie van die kern of wijk in de ruimere omgeving van regio of provincie.

ICT biedt kansen voor het thuis blijven wonen voor mensen met een zorgvraag. Gecombineerd met de doelstelling rond voorzieningen wordt ICT als een kansrijke weg voor innovatie rond wonen met zorg gezien.

Ook toeristen hechten aan een woonomgeving met natuurlijk en cultuurhistorisch landschap. In een dergelijke woonomgeving behoudt het vastgoed meer waarde en er blijkt meer vraag naar te zijn. Combineren van natuurontwikkeling en woningbouw lijkt, ook voor toeristen, daarom kansrijk.

Door de sterkere sociale redzaamheid van burgers wordt het bouwen of herstructureren vanuit 'onderop' steeds belangrijker, dus betrekken of faciliteren van burgers bij bouwprojecten/maatwerkconstructies, particulier opdrachtgeverschap en/of nieuwe vormen van coöperaties.

Het gewenste maatschappelijk effect, namelijk een goede kwaliteit van wonen en van de woonomgeving, werken we uit aan de hand van vier doelen. Per doel beschrijven we de mogelijke inzet van de Provincie.

In het overzicht op de volgende pagina is dit uitgewerkt, aanvullend met de indicatoren van beleid en de financiële inzet op dit thema.

Goede kwaliteit van het wonen en de woonomgeving

Vier doelen

1. Een kwantitatieve en kwalitatieve match van vraag en aanbod van woningen nu en in de toekomst.
2. Tegengaan leegstand van zowel woningen als maatschappelijk vastgoed.
3. Kwaliteit onderkant van de particuliere woningvoorraad.
4. Een vitale en aantrekkelijke woonomgeving.

Inzet bij doel 1

- Regionale woningbouwafspraken.

Inzet bij doel 2

- Subsidiëring goede projecten via Provinciale Impuls Wonen.
- In gezamenlijkheid – per regio – onderzoeken welke mogelijkheden er zijn voor een projectmatige en/of gebiedsgerichte aanpak, waarin middelen (sloop, aanpassing, samenvoeging, etc.) ingezet worden om de onderkant van de (particuliere) woningvoorraad te verbeteren/verminderen.
- Afdwingen van regionale programmeringen conform het Provinciaal Omgevingsplan 2012-2018 rond wonen, bedrijventerreinen en detailhandel gericht op het voorkomen en bestrijden van leegstand, en voorkomen uitholling detailhandel.
- Vergroten inzicht in de omvang en locatie van leegstandsproblematiek.
- Verkennen en ontwikkelen van alternatieve financierings- en sturingsvormen zoals stedelijke herverkaveling.
- Met partners op zoek naar innovatieve oplossingen en werkwijzen voor het vinden van hergebruik en herbestemming leegstaand vastgoed, inclusief het herinrichten van de locaties met groen. Jarenlang is groen verdwenen voor vastgoed. Nu is er kans voor de omgekeerde beweging.

Inzet bij doel 3

- Zachte leningen voor huiseigenaren voor het opknappen van individuele particuliere woningen
- Aanpak verloederde panden met behulp van juridisch instrumentarium zoals het project KLUS.

Inzet bij doel 4

- Stimuleren herinrichten met bijvoorbeeld groen, na sloop; faciliteren innovatieve werkwijzen.
- Participatie burgers bij gebiedsgerichte projecten of bij trajecten rond herbestemmen woningbouw of woonomgeving

Hoofdstuk 3: Maatschappelijke effecten en doelen van beleid

3.3 Goede kwaliteit van voorzieningen en goede bereikbaarheid van voorzieningen en werk

Analyse

We hebben in hoofdstuk 2 'De veranderende samenleving en de betekenis voor Zeeland' gezien dat de daar genoemde verschillende sociaal-maatschappelijke thema's effect hebben op vraag en aanbod van voorzieningen in Zeeland. Onderzoek (onder andere Masterplan Voorzieningen Zeeuws-Vlaanderen, 2011) laat zien dat er van de meeste voorzieningen veel meer aanbod is dan de vraag rechtvaardigt. Door de ontwikkeling van krimp en ontgroening is er minder vraag naar jongerenvoorzieningen en door vergrijzing juist meer vraag naar ouderenvoorzieningen. Niets doen leidt tot een nog schevere verhouding tussen vraag en aanbod.

Het begrip voorzieningen

Het begrip voorzieningen roept verschillende associaties op. In deze nota verstaan we onder voorzieningen het volgende:

Voorzieningen behoren tot de maatschappelijke infrastructuur. Het zijn de collectief georganiseerde voorwaarden die individuen en groepen mensen in staat stellen deel te nemen aan de samenleving en zich daarin te kunnen ontplooiën. Voorzieningen kunnen de vorm hebben van stenen (gebouwen, wegen), diensten (door organisaties, bedrijven of overheden) en netwerken tussen mensen (digitaal & fysiek). Voorzieningen zijn – als het goed is – een antwoord op behoeften van mensen.

Voorzieningen zijn er in veel soorten en maten, maar grofweg kan een onderscheid worden gemaakt tussen basisvoorzieningen, aanvullende voorzieningen en topvoorzieningen.

- Onder basisvoorzieningen verstaan we essentiële zaken, zoals nutsvoorzieningen inclusief internet, levensmiddelen, eerstelijns gezondheidszorg, hulpdiensten en onderwijs. De basisvoorzieningen moeten voor iedereen fysiek beschikbaar en toegankelijk zijn. De gezamenlijke overheden spelen hierin een centrale rol. De Provincie heeft hierin specifieke taken op het gebied van verkeer, vervoer, infrastructuur, milieu en veiligheid.
- Aanvullende voorzieningen dragen bij aan een aantrekkelijke woonomgeving en zijn vooral van invloed op de keuze van mensen en bedrijven om zich ergens te (blijven) vestigen. Deze vormen de plus ten opzichte van andere locaties en zullen niet in iedere kern aanwezig zijn. Het gaat bijvoorbeeld om zwembaden, winkelcentra, tweedelijns gezondheidszorg, middelbaar beroepsonderwijs, culturele instellingen en evenementen. Regionale afstemming over deze voorzieningen is nodig om vraag en aanbod goed aan te laten sluiten, overheidsinvesteringen effectief in te zetten en ongewenste ruimtelijke en leefbaarheidseffecten te voorkomen. En niet in de laatste plaats kwaliteit van goede voorzieningen te bereiken: in plaats van nabijheid en aanwezigheid naar onderscheidende kwaliteit.
- Bij de echte topvoorzieningen gaat het over voorzieningen die van bovenregionaal belang zijn en effecten hebben die over gemeente en/of regiogrenzen heen gaan zoals ziekenhuizen, top toeristische attracties, hoger- en wetenschappelijk onderwijs.

Op het terrein van voorzieningen verschuift de kwaliteitsnorm. Waar tot voor kort de aanwezigheid en nabijheid van voorzie-

ningen leidend was, zien we ook maatschappelijk een toenevende vraag naar differentiatie, dat wil zeggen niet meer van het zelfde, maar keuze en kwaliteit.

Dankzij het toerisme zie je in sommige gebieden in Zeeland juist onderscheidende voorzieningen en is er ook voor sommige basisvoorzieningen veel meer volume.

Tegelijk zie je in andere regio's dat onder andere door schaalvergroting de gemiddelde afstand tot zowel basisvoorzieningen als aanvullende voorzieningen toeneemt. Zo wordt de bereikbaarheid ervan cruciaal, zowel de fysieke als digitale bereikbaarheid.

Hoofdstuk 3: Maatschappelijke effecten en doelen van beleid

De opgave

Wat betreft het aanbod van voorzieningen is er een duidelijke opgave. Niets doen leidt tot verdere verschrapping en kwaliteitsverlies, zowel bij basisvoorzieningen als bij regionale

voorzieningen. We zien dat het schaalniveau en de demografische ontwikkelingen ingrijpen op de kwaliteit van voorzieningen. De opgave is de handhaving van kwaliteit bij gering volume.

Andere opgave is de flexibilisering van diensten en voorzieningen. Door allerlei ontwikkelingen hebben burgers behoefte om taken te combineren op tijden die daarbij geschikt zijn: zorgen, werken, ontspannen, winkelen.

Dankzij technologische (ICT) ontwikkelingen geldt dat sommige voorzieningen, denk aan winkelen of bankieren via internet of zorg op afstand, veel toegankelijker zijn geworden dan voorheen en daarmee ook kwalitatief kunnen voorzien in een behoefte van mensen. Voor veel digitale en fysieke instrumenten geldt dat de markt voorziet in behoeften van mensen. Sommige marktonwikkelingen kunnen we, ook vanuit ons economische beleid, stimuleren.

Het belang van digitale voorzieningen en digitale bereikbaarheid geldt ook voor het thema werk. De mogelijkheden om thuis te werken zijn groter geworden dankzij digitalisering. Ook de mogelijkheden om tijdens reistijd te werken zijn groter geworden, zoals Wi-Fi in de bus en trein bijvoorbeeld. Deze ontwikkeling biedt kansen om de al aanwezige pluspunten voor vestiging in Zeeland te versterken met een optimale digitale bereikbaarheid, specifiek: breedband en digitale toepassingen.

Voor bereikbaarheid geldt dat veel Zeeuwen zelfvoorzienend zijn en door gebruikmaking van auto of fiets de voorzieningen binnen acceptabele tijd kunnen bereiken. Dit geldt niet altijd voor:

- jongeren
- mensen met een beperking
- mensen met een laag inkomen

Wat een acceptabele reistijd is verschilt per voorziening en doelgroep. Zo ben je bereid om voor een specifieke sportvoor-

ziening in de regio verder te reizen dan voor een pak melk. Ook voor scholieren geldt dat er een maximum is aan de reisduur tussen huis en school.

Ook voor digitale bereikbaarheid zijn er verschillen per doelgroep. Digitalisering biedt veel mogelijkheden voor mensen, maar sommige doelgroepen (sommige ouderen, zorgbehoevenden, kinderen) zijn door de digitalisering juist beperkter geworden in hun mogelijkheden.

Voor sommige voorzieningen geldt dat ze niet worden aangeboden, maar vanuit vragers of een groep vragers tot stand worden gebracht. Dankzij actieve sociale netwerken worden soms nieuwe voorzieningen geboren die voorzien in een vraag. Denk aan bijvoorbeeld zorgcoöperaties. Kortom: niet de voorziening bepaalt de leefbaarheid, maar de leefbaarheid creëert een voorziening waar behoefte aan is.

Tot slot, en niet onbelangrijk, ligt er een uitdaging om te investeren in topvoorzieningen die aansluiten bij de identiteit van Zeeland, denk aan voorzieningen op het snijvlak van gezondheid en zorg, toerisme, natuur en cultuur. Daarin investeren leidt tot een toegevoegde waarde bovenop de basis die ook wat betreft volume mede afhankelijk is van de top.

Het gewenste maatschappelijk effect, namelijk een goede kwaliteit van voorzieningen en goede bereikbaarheid van voorzieningen en werk, werken we uit aan de hand van vier doelen. Per doel beschrijven we de mogelijke inzet van de Provincie. In het overzicht op de volgende pagina is dit uitgewerkt, aangevuld met de indicatoren van beleid en de financiële inzet op dit thema.

Hoofdstuk 3: Maatschappelijke effecten en doelen van beleid

Goede kwaliteit van voorzieningen en goede bereikbaarheid van voorzieningen en werk

Zes doelen

- 1 Een goede match tussen vraag en aanbod van basis- en regiovoorzieningen.
- 2 Beschikbaarheid en basiskwaliteit van voorzieningen op Zeeuwse schaal
- 3 Innovatie in het aanbod en de kwaliteit van voorzieningen
- 4 Optimale digitale en fysieke bereikbaarheid van voorzieningen en werk.
- 5 Een optimale Zeeuwse infrastructuur als randvoorwaarde.
- 6 Onderscheidende topvoorzieningen op provinciale schaal

Inzet bij doel 1

- Agenderen en faciliteren van planvorming voorzieningen op hoger schaalniveau zoals het 'Masterplan Voorzieningen Zeeuws-Vlaanderen' of de 'visie maatschappelijke voorzieningen Schouwen-Duiveland'.
- Inventariseren voorzieningen en bereikbaarheid (behoeften-kosten-baten) zoals de MKBA Zeeuws-Vlaanderen.
- Procesondersteuning, zoals via de onderwijsautoriteit.
- Kennisontwikkeling en kennisdeling.

Inzet bij doel 2

- Procesondersteuning zoals de Z4 of bij het ziekenhuisdossier.
- Investeringsbudget zoals de Universiteit College Roosevelt.
- Een gerichte lobby op voorzieningen zoals de Marinierskazerne.

Inzet bij doel 3

- Faciliteren van experimenten met (digitale) voorzieningen, zoals 'de Zeeuwse Huiskamer', zie kader.
- Faciliteren van experimenten met combinaties en bundeling van voorzieningen.

Inzet bij doel 4

- Faciliteren van experimenten met tijdenbeleid.
- Faciliteren van experimenten met nieuwe vervoersvormen.
- Bestaande vervoersvoorzieningen voor reizen naar werk optimaliseren.

Inzet bij doel 5

- Investeren in infrastructuur (hardware) via openbaar vervoer en digitale agenda.
- Gericht faciliteren en investeren zoals extra afslag A-58 ziekenhuis.

Inzet bij doel 6

- Actief op zoek naar mogelijke ontwikkeling van Zeeuwse topvoorzieningen waarin combinaties van sectoren, zoals gezondheid, zorg, recreatie, toerisme, cultuur en natuur, manifest worden.
- Faciliteren van topevenementen, passend bij de identiteit van Zeeland.

3.4 De zelfstandig Zeeuw: redzaam en actief in netwerken

Analyse

De verhouding tussen verzorgingsstaat en de verwachtingen van de overheid naar burgers verandert. Er komt meer druk op de burger. We zien dit bijvoorbeeld in het aantal zwaar belaste mantelzorgers. Maar ook zien we de redzaamheid van burgers op tal van andere terreinen. Of het nu gaat om wonen of voorzieningen, burgers nemen vaak zelf initiatief en zijn zelf verantwoordelijk.

In deze nota maken we onderscheid tussen:

- 1) De inzet van burgers, die hier min of meer toe 'gedwongen' worden. Gedwongen door de situatie, bijvoorbeeld in de zorg als het een individu aangaat en mantelzorg of informele zorg als het een medemens aangaat.
- 2) Burgers die zelf verantwoordelijk willen zijn voor hun woon- en leefomgeving. Het gaat dan om mensen die bijvoorbeeld actief zijn in de dorpsraad of voetbalvereniging, maar ook steeds vaker om mensen die invloed willen op hun directe woon- en leefomgeving. Die mede hun wijk willen inrichten of die zelf een festival willen organiseren. Of zelf een zorgcoöperatie oprichten met anderen in hun kern of wijk. Deze, vaak goed georganiseerde burgers, zijn niet enkel actief omdat de situatie daar om vraagt, maar zien juist kansen om hun woon- en leefomgeving positief te beïnvloeden.

De Zeeuwse Huiskamer: In 2013 is een intentieverklaring ondertekend door Economische Impuls Zeeland, DELTA en St. Innovatieve Zorg in Zeeland. Hiermee verklaren zij gezamenlijk een aantal open innovatieruimtes in Zeeland te gaan inrichten. In deze 'thuiszorgkamers van de toekomst' kunnen Zeeuwse ondernemers ervaringen delen en oplossingen ontwikkelen en beproeven, vo de maatschappelijke vraagstukken waar zij voor staan. In een aantal woningen verspreid over Zeeland laten verschillende bedrijven gezamenlijk zien hoe de 'thuiszorgkamer van de toekomst' eruit kan zien. Gebruikers, instellingen, bedrijven en andere stakeholders kunnen hun behoeften en vragen verduidelijken en kunnen zij ideeën en ervaringen delen en nieuwe antwoorden en oplossingen.

Voorbeeld van een innovatief project

Hoofdstuk 3: Maatschappelijke effecten en doelen van beleid

De opgave

De ontwikkeling dat er steeds meer beroep gedaan zal worden op mantelzorg en informele zorg is geschetst. Deze ontwikkeling is primair een verantwoordelijkheid van gemeenten in het kader van de uitvoering van de WMO. Vanuit de eerder beschreven provinciale rolopvatting zien wij hier geen provinciale inzet. Aanvullend op het gemeentelijke beleid bieden Zeeuwse innovaties in tijdenbeleid of zorgbeleid mogelijkheden voor de mantelzorgers en informele zorg.

Daarnaast is er de ontwikkeling dat burgers zelf woonvormen ontwikkelen of in coöperatieve zin zorg en leefbaarheid in of werken aan een vitale woonomgeving. Een kans voor Zeeland als het gaat om de doelstelling uit de vorige paragraaf: een aantrekkelijk woonklimaat. Ook zijn er mogelijk initiatieven rond onze doelstellingen van voorzieningen en bereikbaarheid die kansrijk zijn in Zeeland.

“Zeeland kent in 2040 een energieke samenleving die zelfredzaam is en waar men samenwerkt en voor elkaar zorgt. Voor mensen die niet zo zelfredzaam zijn vervult de overheid samen met het maatschappelijk middenveld een actieve en stimulerende rol. Ondernemers voelen zich hiermee verbonden en voelen zich medeverantwoordelijk voor de samenleving. De overheid is faciliterend, soms ondernemend of ondersteunend en stimuleert keuzevrijheid. Mensen bepalen zelf wat nodig is voor hun kwaliteit van leven. Inspelen op de steeds veranderende behoeften van mensen zorgt voor een levendige en dynamische omgeving.”

Citaat uit Zeeland 2040

Het gewenste maatschappelijk effect, namelijk innovatie in burgerkracht, werken we uit aan de hand van vier doelen. Per doel beschrijven we de mogelijke inzet van de Provincie.

In het overzicht op de volgende pagina is dit uitgewerkt, aangevuld met de indicatoren van beleid en de financiële inzet op dit thema.

Project Waterdunen

De Provincie Zeeland bestemt twee plekken in Waterdunen voor het aanleggen van speelnatuur. De Provincie vindt het belangrijk om toekomstige gebruikers, omwonenden en andere belanghebbenden te betrekken bij het inrichtingsproces. Niet als noodzakelijk kwaad maar voor het beste resultaat. Kinderen, (groot)ouders, omwonenden, ondernemers, leerkrachten, natuurorganisaties, vertegenwoordigers van kinderopvang en gemeente werken nu op verschillende manieren intensief mee aan het ontwerp en de inrichting van deze speel-, leer- en ontmoetingsplekken in Waterdunen.

Voorbeeld van burgerparticipatie

De zelfstandige Zeeuw: redzaam en actief in netwerken

Eén doel

Innovatie in burgerkracht

Inzet bij doel

- Experimenteren met bijvoorbeeld zelf- en mantelzorgprojecten of zorgcoöperaties, zelfbouw, regelluwe gebieden.
- Kennisontwikkeling en kennisdeling.
- In eigen gebiedsgerichte projecten burgerparticipatie vormgeven, zoals Waterdunen, zie kader.

Hoofdstuk 4: De aanpak, de instrumenten en het financieel kader

Met deze nota leggen we onze inhoudelijke beleidsagenda vast. Zowel inhoudelijk, met onze gewenste maatschappelijke effecten en doelen, maar ook vanuit de mogelijke inzet van de Provincie Zeeland. Dat leidt tot de vraag wat er nu concreet gaat gebeuren als de nota is vastgesteld.

4.1 Wat gaan we doen

Resultaat: arrangementen regionaal en provinciaal

Onze inzet is gericht op het maken van arrangementen. Een arrangement is een afspraak over de inzet van acties op de verschillende doelen. In zo'n arrangement staan dus afspraken over het proces, de acties, het tijdpad, en over de inzet van de Provincie en de inzet van samenwerkende partijen. We zijn hiervoor allereerst gericht op het vinden van gesprekspartners en samenwerkingspartners voor onze agenda. Met hen gaan we regionaal en/of provinciaal een proces aan, dat uiteindelijk resulteert in deze arrangementen. Dat betekent dat we nu voor onze doelen nog geen concrete inspanningen beschrijven, maar wel onze mogelijke inzet meenemen. Het zou immers vreemd zijn om een proces van samenwerking op te starten waarbij je als Provincie al precies weet welke acties je in de regio of op provinciale schaal gaat uitvoeren. We gaan dit proces echter niet vrijblijvend in. We hebben onze agenda: dat zijn onze beleidsdoelen en onze inzet vanuit STIP.

Naar we nu kunnen inschatten hebben we in het najaar van 2014 zicht op de concrete inspanningen die we gaan verrichten. Dan liggen de arrangementen vast.

Ook willen we meteen na vaststelling van de nota bij de start in 2014 gericht op zoek naar enkele 'inspiratieprojecten' die onze bedoelingen goed zichtbaar maken.

Partners

Met alleen afspraken tussen Provincie en gemeenten kan niet worden volstaan. Overheden zijn niet primair de organisaties waar de vernieuwende impulsen vandaan zullen komen. Daar zijn juist ook andere partners voor nodig. Maatschappelijke organisaties, instellingen, burgers en bedrijven zijn in de totstandkoming van arrangementen betrokken. En waar dat nodig en voor de hand liggend is, ook partners buiten de provinciegrenzen in Nederland, Vlaanderen of Europa.

Instrumenten

Vanuit diverse provinciale beleidsvelden kunnen we een mix van instrumenten inzetten. Door ze in samenhang in te zetten, kunnen deze instrumenten elkaar versterken. De instrumenten zijn:

- 'Arrangementen' zoals hiervoor beschreven.
- Wettelijke en kaderstellende instrumenten, vooral vanuit het ruimtelijk beleid (Wro)
- Financiële middelen (zie verderop in dit hoofdstuk).
- Inzet menskracht.
- Inzet organisaties die door de Provincie meerjarig worden gesubsidieerd (Scoop, Zeeuwse Bibliotheek, SportZeeland).
- Monitoring, evaluatie en kennisoverdracht.

4.2 Financieel kader

De met de partners afgesproken acties worden opgenomen in een jaarlijks uitvoeringsprogramma. Daarin worden ook de middelen beschreven. Dit financiële kader geeft een overzicht van de besteding van de middelen die daarvoor beschikbaar zijn.

Zoals ook in hoofdstuk 1 'Samenhangend leefbaarheidsbeleid'

Nieuwe Wegen Nota Leefbaarheid & Bevolking 2014-2018

is aangegeven bevat deze nota deels nieuw beleid en borduurt het voor een ander deel voort op en integreert het met al in gang gezet beleid vanuit het Omgevingsplan, het PWP en de Economische Agenda (het programma). Hierdoor hebben we twee soorten beschikbare financiële middelen:

- Er zijn middelen die direct beschikbaar zijn voor de uitvoering van deze nota/het programma.
- Er zijn indirecte middelen: middelen die gekoppeld zijn aan het Integraal Omgevingsplan (PIW), het PVVP en de Economische Agenda en in meer of mindere mate aansluiten en beschikbaar zijn voor de uitvoering van de nota/het programma.

De tabel hieronder geeft een overzicht.

	2014	2015	2016	2017	2018
Direct					
Demografische ontwikkeling/ leefbaarheid	700.000	700.000	700.000	700.000	700.000
Indirect					
Provinciale Impuls Wonen (PIW)	2.750.000	3.500.000	3.500.000	3.500.000	3.500.000
Mobiliteit/Openbaar Vervoer	BDU	BDU + 1.132.000	BDU + 1.132.000	BDU + 1.132.000	BDU + 1.132.000
Kenniseconomie, arbeids-markt en innovatie	600.000	pm ³	pm ³	pm ³	pm ³

3. De Economische Agenda is vastgesteld t/m 2014 (de huidige collegeperiode).

Ontwikkelingen in de samenleving en betekenis voor Zeeland

Demografische Ontwikkelingen

Het aantal geboortes in Zeeland overtreft sinds enkele jaren het aantal sterftes niet meer. Dit komt door het lagere aantal vrouwen in de vruchtbare leeftijd. De sterfte stijgt, maar minder dan eerder verwacht, als gevolg van een betere zorg. Het geboorteoverschot is de afgelopen jaren omgeslagen in een sterfteoverschot. Het sterfteoverschot neemt steeds verder toe en vormt het fundament van de bevolkingsontwikkeling van Zeeland, het fundament dat zeer goed voorspelbaar is.

De omvang van de migratie is het moeilijkst te voorspellen door de invloed van externe factoren.. Enerzijds is er nu sprake van immigratie van Belgen in Zeeuws Vlaanderen, waardoor de bevolkingsdaling ter plaatse waarschijnlijk minder ingrijpend zullen zijn als eerder gedacht. Anderzijds is er de trek naar de stad. Binnen Zeeland is merkbaar dat kernen met goede voorzieningen, met name stedelijke voorzieningen, in trek zijn. Op een hoger schaalniveau is de trekkracht van grote (universiteits)steden buiten Zeeland de afgelopen acht jaar steeds groter geworden waardoor de vestiging van dertigers en gezinnen niet meer het vertrek van studerende kan compenseren. Het gevolg hiervan is dat de bevolkingsdaling per saldo sterker zal zijn dan eerder voorspeld.

Door veranderingen in kabinetsbeleid zullen ouderen langer zelfstandig thuis blijven wonen. Dit heeft invloed op de huishoudensomvang. De afname van de huishoudengroei zal hierdoor langzamer gaan dan voorspeld in de prognoses uit 2012.

Alle ontwikkelingen samen ontstaat het beeld dat bevolkings- en huishoudengroei zich steeds meer gaat concentreren in de grotere kernen. Daarbij daalt het aantal jongeren licht, en groeit de groep 60- tot 80 jarigen ten kosten van de leeftijdsgroep 30-60 jaar. Door de vergrijzing zal de beroepsbevolking stabiel blijven en na 2020 gaan dalen. De huishoudengroei vindt voornamelijk plaats door groei van oudere, alleenstaande huishoudens.

Schaalvergroting

In veel sectoren waar het in deze nota over gaat spelen vergelijkbare processen. Het gaat niet meer om groter, vaker en over-

al, zoals in het verleden. Maar het gaat vanaf nu om de kwaliteit en bereikbaarheid van de voorzieningen, de kwaliteit van het gebouwde, herstructurering van het bestaande en om te kiezen voor een enkele plek maar dan goed. In veel sectoren speelt ook de schaalkwestie. Kwesties die vroeger op dorpsniveau spelen moeten nu gemeentelijk worden gezien (b.v. het basisonderwijs). Kwesties van gemeentelijk niveau vragen nu een regionale afweging (b.v. de woningbouwplanning) en ook steeds meer zaken vragen om een provinciale aanpak (ziekenhuiszorg).

Niet meer in elk dorp is het mogelijk om een basisschool, een supermarkt een dorps huis in stand te houden. Voor weinig onderwerpen is het dorp het niveau van organiseren. Het gaat steeds meer om het realiseren van kwaliteit op bovenlokaal, gemeentelijk niveau.

Onderwerpen die vroeger op gemeentelijk niveau afgewogen konden worden vragen nu een bovengemeentelijke, regionale afstemming. Voorbeelden zijn de planning van de woningbouw, de bedrijventerreinen programmering, het middelbaar onderwijs en integrale regionale voorzieningenplannen.

Weer andere onderwerpen overstijgen de regionale schaal en vragen om een aanpak en afweging op de schaal van de provincie. Denk aan het hoger onderwijs, de ziekenhuiszorg, de topculturele activiteiten en voorzieningen.

Tegelijk is er binnen die 'schaalvergroting' ook een hang naar het vertrouwde, het kleinschalige. De behoefte aan lokale verbinding aan het onderscheidende in de regio, het eigen dorp, het lokale en regionale DNA.

Burgers gaan weer steeds meer zelf op zoek naar nieuwe vormen van samenleven in kleine gemeenschappen. Verenigingen en lokale festivals, veelal gerund door vrijwilligers, kennen een bloeiperiode. Ook dat soort ontwikkelingen moeten we koesteren en faciliteren waar dat nodig is.

Digitalisering

Wat begon als een militair netwerk, ontwikkelde zich de laatste decennia tot een digitale wereld die we nu kennen als het internet. Ontwikkelingen laten zien dat we nog maar aan het begin staan van de mogelijkheden. Hier liggen de ontwikkeling van nieuwe technieken aan ten grondslag, zoals de sterk toegenomen beschikbaarheid van mobiele apparaten, het steeds

kleiner en goedkoper worden van chips en sensoren en daaraan gekoppelde toename van rekenkracht. Maar ook de opkomst van sociale netwerken en het intensieve gebruik daarvan, satelliet-gebaseerde geografische tracking zijn voorbeelden van technieken en diensten die onze samenleving inmiddels ingrijpend hebben gewijzigd. Geredeneerd vanuit het menselijk perspectief biedt de informatie en communicatie technologie ons talloze mogelijkheden. Zo kunnen we op vrijwel ieder moment contact hebben met anderen, en hebben we toegang tot informatie. We kunnen nu persoonlijk op maat onderwijs krijgen, of digitaal psychologisch advies.

De behoeften van mensen zijn sterk veranderd door deze digitale revolutie. Bovendien bieden digitale mogelijkheden oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken in bijvoorbeeld zorg, onderwijs, diensten. Zo kunnen mensen met nieuwe en slimme toepassingen langer zelfstandig werken, of kunnen eenvoudige zorg vragen op afstand beantwoord worden. Maar ook op het gebied van onderwijs, logistiek of OV zijn er slimme diensten en toepassingen die een bijdrage leveren aan maatschappelijke vraagstukken. Digitalisering wordt hierbij wel gezien, net zoals dat voor het OV geldt, als een middel of instrument om mensen te laten deelnemen aan maatschappelijke processen en biedt daarmee oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken.

Gerelateerd aan het specifieke Zeeuwse schaalniveau liggen er voor Zeeland bij uitstek kansen om voorzieningen digitaal bereikbaar te maken, waardoor 'de wereld' dichterbij komt. Maar ook in sociale zin biedt de digitale community (denk aan digitale sociale netwerken) een kans voor burgers om actieve sociale en familiale netwerken te onderhouden en te gebruiken. Voorwaarde om gebruik te kunnen maken van deze nieuwe mogelijkheden (technieken) is dat alle Zeeuwen beschikking hebben over een breedband aansluiting.

De spanning op verzorgingsstaat en burgerparticipatie

De afgelopen twintig tot dertig jaar hebben mensen een steeds hoger welvaartsniveau gekregen en is het opleidingsniveau gestegen. Plat gezegd: mensen hebben over het algemeen meer geld te besteden en zijn slimmer dan vroeger. Het heeft ook vooral effect op de verwachtingen die mensen hebben: ze willen als individu behandeld worden, zelf keuzes maken en zelf regie voeren. Mensen doen dat ook volop. De netwerk-samenleving van nu opent in dat opzicht nieuwe perspectieven: mensen hebben voor hun behoeften, ook op grotere schaal, bestaande instellingen niet meer zo hard nodig. Ze nemen

steeds vaker zelf het initiatief. Met behulp van sociale media en internet verenigen mensen zich op heel diverse terreinen: energiecollectieven, zorgcoöperaties, burenhulpcentrales, bewonersbedrijven. Burgers nemen buurthuizen, zwembaden, leeszalen en andere nutsvoorzieningen in eigen beheer. Ze doneren hun geld niet meer aan Oxfam Novib maar steunen hun eigen schooltje of weeshuis in Zambia.

Participatiesamenleving, één van de woorden van het jaar 2013. De laatste jaren werd door de overheid aangekondigd dat we naar een samenleving toe moeten die zelfredzamer is en waar burgers minder van de overheid moeten verwachten. Burgerinitiatieven staan sterk in de belangstelling. Het credo wordt steeds vaker: 'vraag niet wat de gemeenschap voor u kan doen, maar wat u voor de gemeenschap kunt doen'. Vaak gaat die verwachting met teleurstellingen gepaard bij burgers. Bewoners met initiatieven worden soms gefrustreerd door de overheid.

Dunbevolkte plattelandsregio's teren al jaren op burgerkracht en onderlinge redzaamheid van bewoners. De 'participatiesamenleving' is daar niet nieuw. Deze gebieden zouden wel eens een voorsprong kunnen hebben in de verwachtingen die de overheid aan ze stelt. Dat geldt ook voor Zeeland. Scoop heeft in eerder onderzoek onderscheid gemaakt tussen succesvolle woondorpen en minder succesvolle woondorpen. Woondorpen zijn dorpen waar mensen zijn gaan wonen, omdat het er mooi is. Niet vanwege het voorzieningenniveau. In de succesvolle woondorpen zijn bewonersinitiatieven en gezamenlijk verenigingsleven bepalend voor de leefbaarheid van inwoners, zo blijkt. Zeeland kent een aantal van die positieve voorbeelden, maar er zijn ook voorbeelden waarbij de initiatieven niet of nauwelijks op gang komen en inwoners hun dorp als minder leefbaar ervaren.

Burgers zijn een bron van vitaliteit. Ook voor de leefbaarheid van Zeeland. Niet slechts het organiseren van inspraak (klassiek), maar faciliteren van initiatieven wordt een uitdaging voor de komende periode.

Andere tijden, andere diensten, andere voorzieningen

Anno 2014 worstelen veel mensen in Nederland en West Europa met tijd. Tijd voor werken, tijd voor zorgen, tijd voor ontspannen. Het traditionele tijdsvenster (werken op de maandag t/m de vrijdag van 9 tot 5) past niet meer. In verschillende sectoren zijn er steeds meer flexibele arbeidstijden,

waardoor er steeds meer avonds gewerkt wordt en in het weekend. Zelfs het traditionele vakantierooster (grote vakantie in de zomer) staat op de helling. Zo wordt bijvoorbeeld in het basisonderwijs nu geëxperimenteerd met flexibele vakanties, en meer maatwerk hierin. Dit alles staat natuurlijk niet los van de digitale revolutie die onze westerse samenleving meemaakt. Door internet zijn veel diensten niet van 9 tot 5 beschikbaar, maar 24 uur per dag. Dit vraagt ook weer een andere arbeidsinzet. Dit alles krijgt extra cachet door het huidige inzicht dat in het Westen van Europa gezinnen twee banen nodig zullen hebben om hun huidige welvaartssysteem in stand te houden.

Ook in Zeeland veranderen de tijden. Desgevraagd (onderzocht door RPCZ in 2012) geven beginnende ouders met kinderen in de basisschoolleeftijd in Zeeland aan dat ze graag andere schooltijden willen, meer passend bij hun werk-dagritme. Tegelijkertijd zien we in veel Zeeuwse regio's een schaalvergroting in het basisonderwijs. Hierdoor ontstaan voor ouders weer andere uitdagingen qua reistijd die ingepland moet gaan worden, vooral ook in het combineren met werk van de ouders of buitenschoolse activiteiten van de kinderen. Steeds meer ouders werken allebei. Bovendien zal steeds vaker meer gereisd gaan worden door Zeeuwen. Deze tendens doet zich natuurlijk nu ook al voor. We werken niet meer in het dorp waar we wonen, we doen onze boodschappen elders, we gaan uit in Antwerpen e.d. Andere tendensen hebben hierin een versterkend effect. De arbeidsmarkt is zodanig dat er in Zeeland een groei in uitgaande pendel (steeds meer mensen in Zeeland werken buiten Zeeland) is, waardoor er andere en langere reistijden ontstaan.

Door ontwikkelingen in WMO en extramuralisering komt de zorg voor onze ouders steeds vaker en meer bij onszelf te liggen. Waarbij we vaak niet meer wonen in het zelfde dorp als onze ouders. Dit versterkt weer reis- en tijd problemen. Zeker door onze sterk vergrijsde bevolking lopen we hier in Zeeland in voorop.

Relevante ontwikkelingen in de beleidssectoren

We beschrijven de belangrijkste ontwikkelingen en uitdagingen van de sectoren van het beleidslandschap. We leggen daarbij het accent op de betekenis die deze ontwikkelingen voor de (leefbaarheid van de) mens hebben.

Wonen en woonomgeving, landschap en natuur

Anno 2014 kent Zeeland overschotten van woningen, bouwgrond en bouwplannen. Dit heeft verschillende redenen, maar zaak is nu de overschotten terug te dringen, de bestaande woningvoorraad op te waarderen en alleen nieuwbouw uit te voeren die iets toevoegt. Kortom: de woningvoorraad moet zodanig gekneed worden dat het past bij de huishoudenssamenstelling- en omvang van de toekomst. Door de onbalans van vraag en aanbod kunnen mensen hun woning moeilijker verkopen of moeilijk een geschikte woning vinden. Daardoor zijn verpaupering en leegstand logische gevolgen. De negatieve uitstraling hiervan tast de waarde van het omliggende vastgoed, de kwaliteit van de woonomgeving en dus ook de leefbaarheid aan.

De bouwsector staat dan ook op een keerpunt: van grootschalige uitbreidingen in het weiland naar kleinschalige renovatie, nieuwbouw op inbreidingslocaties. Renovatie is niet alleen gericht op het geschikt maken van woningen voor andere huishoudentypes maar ook op duurzaamheid en energiezuinigheid. De woning en wijkinrichting als massaproduct maakt plaats voor maatwerk. Door bottom-up planvorming en buurtparticipatie zal het werk voor beleidsmakers, ontwerpers, ontwikkelaars en bouwers dan ook sterk veranderen. De bestaande bebouwde kom zal niet uit blijven dijen, we moeten het doen met wat we hebben. De inrichting van de bestaande woonomgeving van wijk, landschap en natuur en de verbetering van het woon- en leefklimaat wordt met een bottom-up benadering steeds belangrijker. Voor de overheid betekenen bovenstaande ontwikkelingen dat andere rollen verkend moeten worden. Gemeenten zullen burgers moeten kunnen begeleiden bij initiatieven waarbij heldere kaders worden gesteld. De Provincie zal eveneens kaders moeten stellen om een helder speelveld te creëren voor alle bouwpartijen (incl. gemeenten). Tegelijk moeten initiatieven van onderop die de woonomgeving van wijk en buitengebied verbeteren begeleid en gestimuleerd worden.

Voorzieningen: zorg, onderwijs en detailhandel

We maken bij het thema voorzieningen onderscheid tussen de maatschappelijke voorzieningen en detailhandel. In de context van deze nota zoomen we in op de ontwikkelingen op het gebied van zorg, onderwijs en detailhandel.

Zorg

Een van de drie grote transities in de zorg betreft de omvorming van de langdurige zorg (intramurale verzorgingshuizen,

gehandicaptenopvang en ggz-instellingen) De focus ligt op vier verschuivingen:

- Meer zelfstandig wonen met zorg aan huis (van intramuraal naar extramuraal);
- Meer regie op lokaal niveau (minder Rijk, meer gemeenten en zorgverzekeraars);
- Gelijkblijvende collectieve kosten bij een grotere zorgbehoefte (hogere particuliere bijdragen);
- Minder formele zorg (en dus meer informele zorg)

Deze transitie heeft als gevolg dat er een grotere vraag naar verzorgd wonen, en wonen met diensten ontstaat. Ook wordt een vitale leefomgeving van groot belang. Mensen die zorg nodig hebben zijn nu eenmaal sterk gericht op hun directe, nabije woonomgeving. Bereikbaarheid van voorzieningen en informele zorg wordt steeds belangrijker.

Een ander gevolg van deze transitie is de te verwachten leegstand in zorgvastgoed.

De curatieve zorg en dan in het bijzonder de ziekenhuiszorg is volop in ontwikkeling. Schaalvergroting is daarbij een van de kernwoorden, die landelijk volop in de belangstelling staan. Mede ingegeven door de kwaliteitseisen vanuit de beroepsverenigingen van medisch specialismen zal de komende jaren naar verwachting deze opschaling verder doorgaan. Onder invloed van marktwerking zullen grotere maatschappen van medisch specialisten c.q. samenwerkingsverbanden daarvan het gevolg zijn.

Een andere ontwikkeling die zichtbaar is, is dat voor bepaalde specialismen gekozen voor eigenstandige zelfstandige behandelcentra. Het is moeilijk in te schatten in hoeverre deze trend verder door zal zetten. Eén ding is wel zeker en dat is dat samenwerking zowel in horizontaal als verticaal opzicht in de toekomst noodzakelijk zal zijn om de zorginfrastructuur in Zeeland op een kwalitatief verantwoord niveau in stand te houden.

Onderwijs

Het primair onderwijs in Zeeland staat voor een grote uitdaging: tot 2020 zal het aantal basisschoolleerlingen met zeker 5.000 afnemen. In het voortgezet onderwijs komt de daling van het aantal leerlingen ook dichterbij. Waar de beweging eerst wordt ingezet op basisscholen, zie je nu en in de nabije toekomst op sommige middelbare scholen het leerlingenaantal fors dalen.

Goed onderwijs en voldoende kennis zijn een belangrijke voorwaarde voor innovatie en een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Alle vormen van publiek gefinancierd onderwijs, van primair tot wetenschappelijk, zijn in Zeeland aanwezig. Daarnaast zijn er in Zeeland diverse kennisinstituten. Ons stelsel is echter kwetsbaar. De bevolking in Zeeland krimpt en vergrijsst. In een toch al dunbevolkte regio betekent het dat ons onderwijs- en kennisaanbod kwalitatief én kwantitatief goed op de vraag van ons bedrijfsleven moet aansluiten. En ook op de vraag van jonge Zeeuwen of jongeren buiten Zeeland die een studie in Zeeland willen volgen.

De Onderwijsautoriteit Zeeland werkt met onderwijsinstellingen, overheden en ondernemers aan een compleet palet van kwalitatief hoogstaand en betaalbaar onderwijs. Voor ons (economisch) beleid is met name de wisselwerking tussen het bedrijfsleven en de Zeeuwse kennis- en onderwijsinstellingen van belang. Onderwijs- en kennisinstellingen moeten in de vraag naar geschoold personeel en de vraag naar kennis/informatie goed kunnen voorzien.

Detailhandel

Het Nederlandse winkellandschap verandert snel. De belangrijkste verandering in het aanbod is de verweving van fysieke en internetwinkels (omni-channel retail). Aan de vraagzijde is vooral de stagnatie of afname van uitgaven als gevolg van demografische en economische ontwikkelingen aan de orde. Beide ontwikkelingen leiden tot toenemende concurrentie. Om te overleven zijn kostenreductie en het vergroten van de afzetmarkt en marktaandeel belangrijke strategieën.

Kostenreductie wordt o.a. gezocht in automatisering, 'filialisering' en schaalvergroting. Vergroten van de afzetmarkt is bijvoorbeeld mogelijk door uitbreiding van fysieke winkels met een internetversie. Marktaandeel vergroten kan onder andere door serviceverlening te verbeteren, productprijzen te verlagen of een fysieke winkel te openen in aanvulling op internetverkoop.

De schaalvergroting en de groei van verkopen via internet leiden structureel tot een afnemende behoefte aan fysieke winkels. Tegelijkertijd is de laatste jaren meer winkelruimte toegevoegd dan nodig. Gevolg van de ontwikkelingen is dat steeds meer winkelruimte vrij komt, met verdere toename van leegstand als gevolg (2013: ca. 450 winkels, 7% van totaal). Dit

wordt nog versterkt door het grote aantal ondernemers in de detailhandel die tegen pensioenleeftijd aanzitten en geen opvolger (zullen) hebben. Vooral zelfstandige winkels zullen daardoor verdwijnen. Investerings in (minder rendabel of zelfs leegstaand) vastgoed nemen af, wat gevolgen heeft voor het onderhoudsniveau van winkels.

Anderzijds zorgt de toename van aanbod via internet voor verbetering van het voorzieningenniveau. De noodzaak voor de nabijheid van fysieke winkels neemt af, onder de voorwaarde dat de distributie van producten goed is geregeld (bijv. afhaalpunten / snelle en flexibele bezorging). Vooral voor de dagelijkse boodschappen blijft nabijheid vooralsnog van groot belang.

Demografische ontwikkelingen zijn mede oorzaak van de veranderingen in het winkellandschap. In gebieden met bovengemiddelde vergrijzing en bevolkingsdaling zal de detailhandel zich eerder en sneller aanpassen. In krimpgebieden zijn mogelijkheden voor hergebruik van leegstaande winkels minder aanwezig.

Sluiting van winkels heeft gevolgen voor de leefbaarheid, omdat het voorzieningenniveau lokaal kan dalen en leegstand een negatief effect heeft op de leefomgeving. Dit effect wordt versterkt als er ook andere voorzieningen in een kern of wijk aanwezig zijn, omdat dat kan leiden tot synergie: zij kunnen van elkaars nabijheid profiteren ('1+1=3'). Als een of meer voorzieningen verdwijnen, nemen ook de synergie-effecten af omdat inwoners vaker kiezen voor andere locaties.

Mobiliteit

De verwachting is dat de groei van de automobilititeit zal afnemen of zelfs tot stilstand zal komen. Diverse factoren spelen daarbij een rol:

- digitale ontwikkelingen: thuis werken, thuis kopen, social media etc. zorgt voor minder noodzaak om fysiek van A naar B te reizen;
- economische ontwikkelingen: mobiliteit wordt duurder en daarmee een 'artikel' dat niet meer onbeperkt kan worden geconsumeerd;
- demografische ontwikkelingen: de gemiddelde vervoersconsument wordt door de vergrijzing en ontgroening de komende jaren ouder, wat tot minder en kortere verplaatsingen leidt.

De volwassen Zeeuwse bevolking is in hoge mate zelfstandig mobiel. Het gebruik van auto en fiets is dominant. Verder gebruikt ca. 8% van de Zeeuwen het openbaar vervoer regelmatig of dagelijks, terwijl een groep van 4% aangeeft niet of nauwelijks gebruik te maken van auto, fiets of OV. Dit zijn de 'niet of weinig mobiele'.

Voor de jongeren is het beeld afwijkend. Fiets en openbaar vervoer zijn sterk vertegenwoordigd, waarbij de fiets met ca. 80% (vrijwel) dagelijks gebruik veruit dominant is ten opzichte van het openbaar vervoer.

De verwachting is dat dit beeld voorlopig niet sterk zal veranderen. Het gebruik van de auto en vooral de fiets zal onder de volwassen bevolking zelfs nog dominanter worden doordat het rijbewijsbezit onder de toekomstige ouderen hoger is en door de opkomst van de elektrische fiets.

Een grote meerderheid van de Zeeuwse bevolking zal dus zelfstandig mobiel blijven. Daarbij zijn wel enige trends waarneembaar die te vatten zijn onder de noemer van duurzaamheid en zelfredzaamheid. Voorbeelden zijn creatieve en innovatieve vormen van mobiliteit zoals de deelauto, gereguleerd liften, de elektrische auto, de elektrische fiets en de 'mixauto' (in de vakantie een grote auto, de rest van het jaar een kleine). Daarvan is in Zeeland vooral de elektrische fiets massaal ingeburgerd.

Een punt van aandacht zijn de ruimtelijke ontwikkelingen: steeds meer voorzieningen concentreren zich in de grote(re) kernen, waardoor de gemiddelde reisafstand groter wordt. Een tot nu toe beperkte groep mensen kiest ervoor om de voorzieningen te volgen (re-urbanisatie). De grootste groep is zelfstandig mobiel en voegt zich vooralsnog naar de noodzaak om langer onderweg te zijn.

Een beperkte groep echter, met daarin oververtegenwoordigd jongeren, hoogbejaarden en minder draagkrachtigen, wordt door de toegenomen afstanden geconfronteerd met een bereikbaarheidsprobleem. Door leeftijd of financiële omstandigheden is er geen auto beschikbaar en de fiets is geen alternatief vanwege de grotere afstand. Hier hebben het openbaar vervoer en het Wmo-vervoer een belangrijke functie in het waarborgen van de mobiliteit van deze groepen.

Werken

Vaak is het hebben van een (geschikte) baan de primaire voorwaarde om ergens te blijven of je er nieuw te vestigen.

Kenmerkend voor de Zeeuwse arbeidsmarkt is het aantal banen op MBO-niveau. Vaak wordt gezegd dat Zeeland een echte MBO-provincie is. Enerzijds is dit te kwalificeren als kwaliteit, maar die kwaliteit geldt vooral voor Zeeuwen die hier van jongs af aan opgroeien en een MBO-opleiding hebben genoten. De Zeeuwse arbeidsmarkt is relatief eenzijdig van aard en er is weinig hoger gekwalificeerd werk, terwijl het opleidingsniveau van jongeren (ook van Zeeuwse) nog altijd stijgt.

Wel kunnen we stellen dat Zeeland dankzij haar ligging een grotere arbeidsmarkt kent dan waar de provincie- en landsgrenzen ophouden (West-Brabant, Rijnmond, Vlaanderen). Tot slot geldt dat als je in Zeeland woont, de kans groter dan elders is dat je een baan hebt. De werkloosheid in Zeeland is al jarenlang significant lager dan het landelijk gemiddelde.

De beroepsbevolking krimpt en vergrijsst. Dat vraagt om aanpassingen. In sectoren als zorg en techniek dreigt nu al een tekort. Met de toekomstige demografische ontwikkelingen loopt dit tekort vooral na 2020 sterk op. Voor sommige sectoren geldt juist een overschot aan personeel. Er dreigt kortom een onbalans in vraag en aanbod.

Daarnaast is de eenzijdigheid, zowel met betrekking tot diversiteit als niveau, van de Zeeuwse arbeidsmarkt niet aantrekkelijk voor jongeren die elders studeren en gaan werken. In sommige gevallen willen ze op een bepaalde leeftijd weer graag terug naar Zeeland vanwege het mooie wonen en leven, maar ontbreekt het aan een passende baan.

De trend voor de komende jaren zal zijn dat we om ons hoge welvaartsniveau in stand te kunnen houden - we meer moeten gaan werken. Met andere woorden: onze arbeidsmarktparticipatie zullen we verhogen. We zien daarbij dat de fysieke werkplek minder belangrijk is dan vroeger. Het is een trend dat werken en wonen meer in elkaar verweven. Voor Zeeland een kans, want zo kunnen we misschien ons gebrek aan werk voor hoger opgeleiden compenseren.

COLOFON

Uitgave

Provincie Zeeland

Eindredactie

Provincie Zeeland

Fotografie

Ingrid Borger
Jan de Carpentier/
Limit Fotografie
(o.a. coverfoto)
Anda van Riet
(o.a. portret George van Heukelom)
Mieke Wijnen
Willem Woznitza/
Beeldbank Laat Zeeland Zien

Prepress

Provincie Zeeland

Mei 2014